

TANULMÁNYOK

BALLA PÉTER

IV. BOGDÁN VAJDA LÁZADÁSA A LENGYEL–OSZMÁN DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK TÜKRÉBEN (1568–1572)

Az oszmánok és a lengyelek a XV. századtól kezdve folyamatosan küzdöttek a Moldva feletti uralomért, s mindkét állam, valamint a Magyar Királyság is, arra törekedett, hogy a számukra legmegfelelőbb személy kerüljön a vajdaság élére. Ebből adódóan folyamatosak voltak az uralkodócserék, főleg azt követően, hogy Moldva az Oszmán Birodalom részévé vált. Ekkortól a lengyelek azon munkálkodtak, hogy lehetőleg lengyelbarát vajda kerüljön az ország élére. Később aztán olyan helyi erők is befolyásolták Moldva politikai életét, mint a krími tatárok és a kozákok, akik rendszeresen zavart keltettek a régió életében. A XV. század során, például Ștefan cel Mare idejében, a Magyar Királyság is igyekezett kiterjeszteni a hatalmát Moldvára, ezt később „megörökölték” a magyar koronát megszerző Habsburgok is.

Magyar kutatók már a XIX. században felfigyeltek Erdély, Moldva és Havasalföld egymáshoz, illetőleg a lengyelekhez és az oszmánokhoz fűződő kapcsolatrendszerére.¹ A kutatás a következő évszázadban teljesedett ki,² s napjainkig komoly eredményeket produkált.³ A három állam oszmán kapcsolataival a román turkológia szintén sokat foglalkozik.⁴

A kora újkori román történeti kutatás kiemelten tárgyalja a vajdaságok és a Lengyel–Litván Nemesi Köztársaság (Rzeczpospolita) viszonyát.⁵ Jelen tanulmányunk is ehhez a témakörhöz kíván kapcsolódni, s Moldva e két hatalom közötti mozgásterét igyekszik bemutatni Bogdán vajdává való kinevezésétől megbuktatásán át egészen 1572. április közepéig, amikor a lengyel–litván állam támogatásával időlegesen visszaszerezte hatalmát. Köztudott, hogy eddig kevés olyan tanulmány született, amelyik elsődlegesen Moldva XVI. századi lengyel vonatkozásaira reagált. Akkor került reflektorfénybe a vajdaság, amikor az Erdélyi Fejedelemséggel épített ki szoros kapcsolatot. Írásunkban első lépésben röviden felvázoljuk a Kelet-Európát befolyásoló két jelentős állam, a Rzeczpospolita és az Oszmán Birodalom korabeli hatalmi törekvéseit, majd megvizsgáljuk, hogy a térségben bekövetkezett változások hogyan befolyásolták Moldva helyzetét, s azt, hogy a fiatal Bogdán hibás politikai döntései miképpen befolyásolták mindezt.

¹ *Kultsár* 1805.

² *Veress* 1929–37.; *Benda* 1943.

³ *Hegyí* 1983.; *Papp* 2002.; *Păun* 2012.; *Jakó* 2016.; *Kármán* 2007.; *Kármán* 2008.; *Kármán* 2012.; *Kármán* 2013.

⁴ *Guboglu* 1958.; *Guboglu* 1969.; *Maxim* 2001.; *Panaite* 2000.

⁵ *Panaite* 1930.; *Corfus* 1979.

Előzmények

A Moldova és a Lengyelország közötti kapcsolat a középkorig nyúlik vissza. Ennek kezdete az Arany Horda megroppantásának idejére vezethető vissza, pontosabban 1340-re, amikor III. Kázmér lengyel király magyar katonai segítséggel hadjáratot indított a Horda ellen Galícia megszerzésére.⁶ 1349-ben, Volhínia megszállásával Lengyelország és a később létrejövő Moldova szomszédok lettek (ekkor még a későbbi oszmán vazallus vajdaság nem létezett). Ehhez szükség volt arra is, hogy I. (Nagy) Lajos király alattvalóját, egy bizonyos Dragoşt nevezzen meg az új hűbéres állam, Moldova új urának, aki az első vajdaként ismeretes.⁷ Pataki József szerint Moldova létrehozásának katonai jelentősége volt, hiszen megalapítása után puffer zóna lett a Magyar Királyság és az Arany Horda között.⁸ Ugyanakkor Lajos király törekvései sokkal inkább a lengyel–litván relációban értelmezhetők. Az uralkodó Galícia megszerzését tűzte ki célul, ami Kázmér halála után szállt rá, és az 1370-es évektől meginduló litván hadjáratai is ezt célozták.⁹

A tatár fennhatóság az évszázad végére megszűnt, s ebben fontos szerepet játszottak Lajos király keleti hadjáratai, illetve Algirdas litván nagyfejedelem (1345–1377) hatalmas győzelme a Fekete-tenger közelében (kék vizek csatája, 1362).¹⁰ A közös lengyel–moldvai határ nagy lehetőséget rejtett magában, hiszen Krakkó megszervezhette a biztonságos kereskedelmi útvonalakat a fekete-tengeri kikötőkhöz.¹¹

Moldva folyamatos belső csatározások, dinasztiák harcának helyszíne lett, az erős bojárok gyakran üzték el az éppen uralkodó vajdát. Ezért a vajdák és a trónra törő bojárok is szövetségeket kerestek. Két hatalom jelentkezett: a Magyar és a Lengyel Királyság. A magyar királyok Kumániára hivatkozva próbálták meg kiterjeszteni hatalmukat a kicsi északi vajdaságra, az ellenpárt pedig a lengyeleket hívta segítségül, először I. Péter (1375–1391) ismerte el hűbérurának II. Ulászlót (1386–1434). Ettől kezdve Moldova hovatartozása komoly konfliktusforrássá vált a két állam között, amihez időnként társult a moldvai–havasalföldi szembenállás is. A határ menti – főként ortodox – lengyel és litván nemesek beszivárgása a moldvai politikai ügyekbe teljesen hétköznapi volt, és a lengyel állam is próbálta Moldvát hűbéreseként kezelni. Ez a folyamat ugyanakkor visszafelé is működött. Több olyan moldvai bojárcsalád ismert, melynek tagjai megszerezték a lengyel nemességet.

Ezt a regionális konfliktust az oszmánok bekapcsolódása csak fokozta. A moldvai vajdák közül 1455–1456-ban elsőként III. Péter (1451–1457) vajda fizetett adót II. Mehmed szultánnak,¹² és ezt a gyakorlatot folytatta III. (Nagy) István (1457–1504) is, aki 1481 előtt hódolt be a Balkán-félszigeten rohamosan terjeszkedő hatalomnak.¹³ Ezzel kezdődött meg az a hosszú, négy évszázadot felölelő időszak, amikor Moldova az Oszmán Birodalom vazallusává vált. Ennek eredményeként a szultán előre meghatározta, kik kerülhetnek a

⁶ *Sedlar* 1994. 380. o.

⁷ *Eagles* 2014. 10. o.

⁸ *Pataki* 1944. 40–41. o.

⁹ *Rábai* 2010.

¹⁰ *Sedlar* 1994. 380. o.

¹¹ *Eagles* 2014. 12. o.

¹² *Papp* 2008. 304. o.

¹³ *Papp* 2008. 305. o.

vajdai méltóságba, s milyen kötelezettséggel tartoznak a Porta irányába. A szultán szigorúan tiltotta, hogy a vajdák szoros kapcsolatot tartsanak fenn keresztény hatalmakkal, cserébe viszont belpolitikai kérdésekben szabadabb kezet adott nekik.¹⁴ Az oszmánok elvárásainak igen nehéz volt megfelelni, mivel Moldva politikai és kulturális téren egyaránt sok szállal kötődött a Lengyel Királysághoz. Nem meglepő, hogy a vajdák körében időről időre megfogalmazódtak olyan elképzelések, hogy az oszmán igát lerázva lengyel főség alá adják magukat. Ezek a tervek a török katonai túlerő, a Habsburgok passzivitása és a lengyel állam kül- és belpolitikai helyzete miatt rendre megghiúsultak. Ennek ellenére akadt néhány nagyhatalmú lengyel főúr, aki politikai és katonai segítséget nyújtott a hozzá folyamodó vajdáknak, de legtöbb esetben – kiváltképpen, ha a Porta háborúval fenyegetőzött – később visszavonta támogatását. A politikai és diplomáciai küzdelem egészen 1621-ig folytatódott, amikor is moldvai igényeikről a lengyelek hivatalosan nem mondtak le.¹⁵

A Lengyel Királyság, majd a vele szorosán összekapcsolódó Litvánia 1410-ig nem is gondolhatott arra, hogy összeütközzön az oszmánokkal a fekete-tengeri kereskedelem feletti uralomért, hiszen előbb a Német Lovagrendet kellett megtörniük, amely Grünwaldnál sikerült is (1410).¹⁶ Jan Długosz lengyel középkori krónikaíró szerint Luxemburgi Zsigmond 1414-ben a konstanzi zsinatról levelet küldött Ulászlónak, amelyben katonai segítséget kért tőle a szultán elleni harcához. Ulászló katonákat nem, de az imáját felajánlotta, és elküldött két követet a szultáni udvarba, hogy kifejezzék, mennyire fontos lenne a béke a két fél között, amit I. Mehmed nagy örömmel támogatott.¹⁷ A Porta nem felejtette el a lengyel király jóindulatát, cserébe 1439-ben követség érkezett Krakóba, amelynek célja az volt, hogy megnyerjék Ulászlót egy Magyarország-ellenes szövetség tervéhez,¹⁸ de mivel a lengyel királyt ekkor már élénken foglalkoztatta, hogy megszerezze a magyar trónt, a terv kudarcba fulladt.¹⁹

A Jagelló–Oszmán kapcsolatok azt követően, hogy Ulászló elfoglalta a magyar trónt, jelentősen átalakultak. A magyar előkelők (az ország érdekében) azt követelték, hogy az uralkodójuk komoly lépéseket tegyen az Oszmán Birodalom ellen. A korabeli kapcsolatok mélypontjának tekinthető az 1444. évi szegedi békeszerződés megsértése keresztény oldalról, és a várnai csata, amelyben Ulászló is elesett. A lengyel–magyar perszónálunió felbomlása után a két hatalom más területeken hódított. Az oszmánok bevették Konstantinápolyt, legyőzték Velencét, a lengyelek nyugati irányba terjeszkedtek.

Az első komoly konfliktus Péter Áron moldvai vajda adófizetése és utóda, István vajda katonai akciói voltak. 1475-ben az oszmán hadak megostromolták és bevették Kaffát, de Moldva behódoltatása elmaradt. A következő évben a szultán bosszúhadjáratot tervezett, de a lengyel követ, Marcin Wrocimowski közreműködésével sikerült megóvni Istvánt a hadjárattól. Ez a lengyelek érdeke is volt, mert fennmaradt a két hatalom közötti békés viszony.²⁰ Mindez II. (Hódító) Mehmed szultán (1451–1481) halálával megváltozott.

¹⁴ Sugar 1996. 113. o.

¹⁵ Kolodziejczyk 2000. 385. o.

¹⁶ Kolodziejczyk 2000. 99. o.

¹⁷ Długos 1877. 181–83. o.

¹⁸ Kolodziejczyk 2000. 100. o.

¹⁹ A témában sok újdonsággal szolgál: Pálosfalvi 2005.

²⁰ Kolodziejczyk 2000. 110. o.

II. Bajezid (1481–1512) 1484-ben hódításba kezdett, elfoglalta Akkerman és Kilia moldvai kikötőket. Ugyanebben az évben a lengyelek segélycsapatot küldtek, de ez sem volt elég a győzelemhez. Ennek ellenére a lengyelek Mikołaj Firlej vezetésével 1489-ben két évre békét kötöttek.²¹ Az újabb fordulat 1497-ben következett be.

I. János Albert (1492–1501) nem tett le arról a törekvéséről, hogy a fekete-tengeri kijárót a két moldvai kikötő visszaszerezze. Figyelem elterelésül szövetségbe küldte Mikołaj Strzeżowskit, hogy tárgyaljon a békéről, miközben készült a háborúra. Az oszmánok se bíztak a békében, ők is készülődtek.²² A gyenge felszereltségű csapatok és István átállása miatt a kozmini csatában a lengyelek megsemmisítő vereséget szenvedtek, és ezt követően egy évszázadig nem próbálkoztak támadással.²³ 1501-ben sikerült megkötni az időleges békét, amit I. János öccse, Sándor király (1501–1506) megkoronázása után öt évre meghosszabbítottak. 1503-ban Bajezid sikeresen stabilizálta addigi szerzeményeit a térségben: a lengyelek kérésére 1502-ben megerősítette a fegyverszünetet, amit Sándor 1503-ban ratifikált, s ugyanebben az évben hét évre szóló békét kötött Velencével és II. Ulászló magyar királlyal, Sándor fivérével.²⁴

Az 1506-ban trónra lépő III. (Öreg) Zsigmond (1506–1548) tanult elődei hibáiból és nem törekedett a fegyveres konfliktusra Konstantinápolyal, sőt, kapcsolata Szulejmán birodalmával igen szívélyes volt hosszú időn keresztül.²⁵ A béke fenntartása érdekében mindig törekedett a fegyverszünet meghosszabbítására. 1525-ben a Lwów közelében portyázó krími tatárok, a török háború hazai népszerűtlensége miatt és attól való félelmükben, hogy az Oszmán Birodalom szövetségre lép Moszkvával, Zsigmond és köre egy új fegyverszünetet kötött, de ez csak fél siker volt Krakkó számára. A lengyelek el akarták érni, hogy ez hat évre terjedjen ki, és mind Lengyelországra, mind Magyarországra legyen érvényes. Szulejmán szultán (1520–1566) ugyanakkor csak három évet biztosított a lengyeleknek, de a magyaroknak ennyit sem.²⁶ A mohácsi csatát követően a lengyel és az oszmán érdekek megint találkoztak: I. (Szapolyai) János (1526–1540) királysága lett a közös pont. Szulejmán nem titkolta, hogy Jánost tartja törvényes uralkodónak Ferdinánddal szemben, és annak erejét növelte, hogy a lengyel király, Zsigmond a lányát, Izabellát adta hozzá feleségül. Annak ellenére, hogy az oszmán fél sürgette a lengyel uralkodót: lépjen közbe János érdekében (amit a hazai nemesség is támogatott), nem avatkozott be katonailag, ugyanis attól tartott, hogy ezzel megalapoz egy Habsburg–Rurik szövetséget, amely halálos fenyegetést jelent Lengyelországnak, és amelyre a múltban már volt példa.

Mivel az Oszmán Birodalom megszilárdította hódításait Kelet-Európában, a lengyel diplomáciának szüksége volt doktrínák kialakítására, a kapcsolatok intézményesítésére az új muszlim szomszédal. Hogy ne kelljen évente a fegyvernyugvást meghosszabbítani, és mivel a szultán érdekei is azt kívánták, hogy a lengyelek ne veszélyeztessék határaikat,

²¹ *Kołodziejczyk* 2000. 110. o.

²² *Kołodziejczyk* 2000. 111. o.

²³ Uo.

²⁴ *Kołodziejczyk* 2000. 112. o.

²⁵ *Kołodziejczyk* 2000. 113. o.

²⁶ *Kołodziejczyk* 2000. 116. o.

megkötötték az első „örökbékét”. Az 1533. évi béke egyik másolata már nemcsak a két uralkodót sorolta fel, hanem a trónutódlásra kijelölt két fiút is.²⁷

1553-ban következett a második „örökbéke”, ami II. Zsigmond Ágost (1548–1572) uralkodásához köthető. Az újdonság, hogy kiáll a határok sérthetlensége mellett, tiltja a tatár betöréseket az ukrajnai végek vidékére, cserébe a lengyel királynak éves ajándékot kell küldenie a tatár kánnak.²⁸ Ezt követte az 1568. évi béke, amely több mint két évtizedre alapvetően meghatározta a két hatalom egymáshoz fűződő viszonyát.

Habár a Moldvai Vajdaság már a XV. század második felében adófizetőjévé vált az Oszmán Birodalomnak, a török–lengyel békeokmányokban ennek elismerésére még nyolc évtizedet kellett várni: csak az 1533. évi békébe került be a passzus, amely kimondta, hogy „Kara Bogdan és Havasalföld a mi alattvalóink és adófizetőink”.²⁹ Ettől kezdve minden békeszerződésben megtalálható a kitétel, mely szerint a moldvai vajda a szultán alattvalója, és minden olyan gonosztevőt, aki Moldvából lengyel területre menekül, ki kell adni a Portának. A lengyel diplomák azonban szerettek megfélekezni arról, hogy Moldva az Oszmán Birodalom vazallus állama, de a lázadók kiadására vonatkozó tételt – kiegészítve azzal, hogy ha Moldva felől támadás éri a lengyel területeket, azt az oszmánoknak kell megtéríteni – mindig feltüntették. Ezzel a gyakorlatban mégis elfogadták a tényleges helyzetet. Sőt, amennyiben alkalom nyílt rá, a lengyel követ mindig olyan személy vajdává emelését igyekezett kijárni a Portán, aki némi hajlandóságot mutatott a lengyel ügyek iránt. Hasonló elvet követtek a lengyelek 1568-ban is, amikor éppen a nagy rendezések évében a Szokollu Mehmed pasa nagyvezír által irányított Oszmán Birodalom kiegyezett a Habsburgokkal.

A szultán úgy érezte, meg kell erősítenie a békét a Rzeczpospolitával, hogy annak uralkodóját szövetségesei között tudja a Moszkva elleni hadjáratához, hiszen mindkét hatalom érdekellentétben állt Moszkvával: az oszmánok Asztrahán, a lengyelek Livónia és bizonyos litván területek feletti fennhatóságát vitatták Iván cárnak. A XVI. században jelentős változások álltak be a térség életében. Lengyelország–Litvánia a Német Lovagrend legyőzése után megszilárdította hatalmát, amelynek jelentős eredménye Poroszország vazallusi sorba kényszerítése volt (1525). Északon Dánia gyengülésével egyre inkább Svédország vált meghatározó erővé. IV. (Rettegett) Iván saját, illetve elődei sikeres politikájának köszönhetően lerázta a tatár igát és sikeres háborút indított az általuk elfoglalt területek visszaszerzéséért, melynek következtében jelentősen kiterjesztette hatalmát.

Ivának a hatvanas évek jelentős sikereket hoztak. 1562-ben megkötötte a mozsajszki békét a svédekkel, így biztos lehetett benne, hogy az északi királyság nem fog beavatkozni a lengyelek oldalán, ha ő nyugati irányba támadna. Ezt a békét 1564-ben még hét évre meghosszabbították. Miután biztosította magát, támadásba lendült a cár: elfoglalta Polockot (1563), és ugyan vereséget szenvedett az ulai (1564) és a czasníki csatában (1567), de a helyzetet a litvánok nem tudták kihasználni, és sorra estek el az erődök. Ennek egyenes politikai következménye volt a grodnói unió (1567). Ekkor már tárgyalásokat folytattak, hogy létrejöjjön a lengyel–litván unió, amely 1569-ben a Rzeczpospolita létrejöttéhez vezetett.

²⁷ *Kołodziejczyk* 2000. 117–18. o.

²⁸ *Kołodziejczyk* 2000. 119. o.

²⁹ „Del Cara Bogdan e Vlachi che son nostri schiavi e trabutari...” *Kołodziejczyk* 2000. 231. o.

Tehát a béketárgyalások megkezdése mind a szultán, mind a lengyel király elemi érdeke volt. Éppen a tárgyalások közepette halt meg IV. Sándor moldvai vajda (1552–1561, 1564–1568), akinek politikáját a továbbiakban röviden vázoljuk.

Moldva a lengyel–oszmán tárgyalások árnyékában

IV. Bogdán moldvai vajda mint a Lăpușneanu család leszármazottja tartott igényt az uralkodásra. Apját, Sándort követte a vajdai székben, aki 1552 és 1561, majd 1564 és 1568 között irányította a vlach államot. Sándorra úgy tekintettek Isztambulban, mint az Oszmán Birodalom hűséges alattvalójára. Uralkodása alatt komoly nézeteltérései támadtak a Lengyel Királysággal. A hatvanas évek elején egy görög származású, ámde evangélikus hitű kalandor, név szerint Heraklides (1561–1563), II. Miksa német-római császár és a protestáns lengyel nemesség támogatásával elűzte Moldvából és átvette az állam irányítását. Mivel Heraklides Moldvából egy protestáns mintaállamot kívánt szervezni, a népharag hamarosan elsöpörte, bukása után az oszmánok rövid időre VII. Istvánt (1563–1564), majd ismét Sándort nevezték ki vajdának. Visszatérése után a régi-új uralkodó nyilvánvaló neheztelése ellenére nyitott ugyan a lengyelek felé, ennek ellenére részt vett abban az 1566-ban szervezett rabló hadjáratban, melynek során tatár és moldvai egységek pusztították és dézsmálták a határ menti lengyel településeket. Mindamellett a vajda – a moldvai nagyszámú katolikus miatt – kapcsolatban állt a pápával³⁰ és szívélyes viszonyt ápolt a kelet-lengyelországi ortodox lakossággal, amit ékesen bizonyít, hogy ő finanszírozta a lwówi Istenanya elszenderedése ortodox templom felújítását.³¹

Moldva ura 1568 tavaszától egyre betegebb lett, ezért hozzálátott a trónutódlás megszervezéséhez. Olyan megoldást talált, amely egyszerre szolgálta az oszmánok és a családja érdekeit: azt kérte a török hatóságoktól, hogy halála után a fia kaphassa meg az ország vezetését. Az Oszmán Birodalom vazallus államaiban azt tartotta optimális választásnak, ha az uralkodói család legközelebbi tagjai közül kapja meg valaki az uralkodói jogkört. Ha ilyen személy nem akadt, akkor a távolabbi rokonok közül kellett kijelölni a jövőbeni vezetőt.³² Adamo Franchi genovai állandó követ 1568. április 10-én kelt levelében így tájékoztatta a német-római császári udvart: „Sándor, Bogdania³³ vajdája azzal a kéréssel fordult a szultánhoz, hogy életében erősítse meg a pozíciójában elsőszülött fiát, aki alkalmas és kész az uralkodásra, s küldje el neki a zászlót és a hatalmi jelvényeket.”³⁴ A kérés megértő fülekre talált Konstantinápolyban, s Szinán agát április elején a császári zászlóval elküldték Drinápolyból Moldvába.³⁵ A vajda május 5-én elhalálozott, így valóban aktuálissá vált az új uralkodó kijelölése.

³⁰ 1561-ben, nem sokkal az elűzése előtt, IV. Pius pápa levélben kérte a moldvai vajdát, hogy küldjön követeket a trentói zsinatra. *Hurmuzaki* 1891. 388. o.

³¹ *Słownik* 1884. 520. o.

³² Erre a figyelmemet Papp Sándor professzor úr hívta fel, segítségéért nagyon hálás vagyok.

³³ Moldvát több forrásban, az államalapító Bogdánról, sok esetben Bogdaniának hívták, az ország török neve is Bogdan.

³⁴ „Alessandro il Vaivoda di Bogdania ha intercesso à questo gran Turco di metter in stato suo figliolo primogenito in vita sua, restando lui impotente della vita et abile, et così li su concesso e se li mando il stendardo e l'autorità, però li costa cara tal rimessa.” *Hurmuzaki* 1891. 578. o.

³⁵ „Quidam Sinaan Aga, inter Ianitores secundus, sub initium Aprilis ex Adrianopoli cum vexillo Imperatorio missus fuerat in Moldaviam...” *Hurmuzaki* 1891. 580. o.

A muszlim nagyhatalomnak ebben az időben elemi érdeke fűződött ahhoz, hogy vazallus államaiban béke és stabilitás uralkodjon, hiszen újabb háborúra készült. Szokollu Mehmed nagyvezír azt tapasztalta, hogy a nyugati hadjáratok felemésztik a birodalom erőforrásait, de a Habsburgok ellen átütő sikert nem képesek elérni, ezért inkább kelet felé fordult. A hadjáratra való felkészülés jegyében először békét kötött a Habsburgokkal és a Lengyel Királysággal, s az is segítette a nagyvezírt, hogy ebben az időben a perzsák sem mozgolódtak.³⁶ Úgy vélte, hogy egy keleti offenzíva az Oszmán Birodalom számára lényegesen kevesebb pénzügyi ráfordítást és sokkal látványosabb sikereket eredményezhet. A szultán keleti riválisa, Moszkva ura, IV. (Rettegett) Iván folyamatosan növelte a területeit, s az expanzióknak sorra estek áldozatul a szultán szövetségesei, a tatár kánságok is. A Kazanyi és az Asztrahányi Kánság az 1550-es évek orosz támadásaitól megroppant, Asztrahány megszerzésével pedig Iván cár a keleti kereskedelem áruforgalmából jelentős bevételre tett szert. A birodalmi ügyeket ténylegesen irányító nagyvezír szerint eljött az idő, hogy megregulázzák Moszkóviát. Mehmed pasa azzal is számolt, hogy Asztrahány elfoglalásával a keleti kereskedelemből származó haszon visszakerül Konstantinápolyba, amellyel a nyugati hódítások során megszerzett területek költségeit lehetne csökkenteni, azaz javulna a birodalom pénzügyi mérlege. Egy korabeli forrás szerint a kereskedőváros rendkívül fontos volt: „azokon a helyeken népes piac van, amely, ha török uralom alá kerül, annál könnyebben juthatnak el az északi és a keleti árucikkek Konstantinápolyba.”³⁷ A nagyvezír grandiózus tervet dédelgetett: csatornát szándékozott építtetni a Don és a Volga között, hogy azon keresztül utánpótlást lehessen szállítani az Asztrahányt ostromló erőknek. A hadjáratához hozzá kellett járulnia a két vajdaságnak, Moldvának és Havasalföldnek is. A Portán szolgáló francia rezidens azt jelentette IX. Károly királynak, hogy moldvai és havasalföldi utászok is részt vettek a hadjáratban,³⁸ s ők minden bizonynyal a csatorna építésében segédkeztek. Ugyanakkor katonai segélyhadakat is kellett küldeniük, hiszen a Kászim pasa által vezetett hadsereget mintegy nyolcezer moldvai harcos segítette.³⁹

A lengyel–moldvai kapcsolatok szorosabbra fűzése

Bogdán vajda helyzete a Portán 1568 és 1571 között viszonylag stabilnak mondható. Ez főként azzal magyarázható, hogy az ifjú uralkodó kiskorú lévén nem kaphatta meg a kormányzáshoz szükséges jogokat (1568-ban még csak 15 éves volt), ezért egy háromtagú régenstanács került az ország élére. Ennek tagjai Bogdán anyja, Roxanda, Gavriil kancellár és Dimitrie ajtónálló voltak, de a valódi hatalom az özvegy kezében összpontosult, aki szűk három éven keresztül irányította a vajdaság ügyeit.⁴⁰ A korszak egyik krónikája szerint, amelyet Azarie szerzetes vetett papírra – de információit érdemes fenntartásokkal kezelniük, hiszen a munka az 1570-es években V. (Sánta) Péter moldvai vajda

³⁶ *İnalçık* 1948. 371. o.

³⁷ „...celebre in illis locis emporium, Turcico subiugetur Imperio, quo mercimonia tam septentrionalia quam orientalia commodius Constantinopolim deportari queant.” *Hurmuzaki* 1891. 588. o.

³⁸ *Hurmuzaki* 1886. 23. o.

³⁹ *Hurmuzaki* 1891. 589. o.

⁴⁰ *Bogdan* 1909. 154. o.

megbízásából készült⁴¹ – Bogdán irgalmas, művelt, kegyes és bátor ember hírében állt, hasonlóan apjához. De a szerzetes szerint úgy hajlott a rossz dolgok felé, mint a fa férgé az édes gyümölcsre.⁴² Úgy látta, hogy minden rossz akkor kezdődött, amikor Bogdán trónra került.

A régenstanács ugyanakkor nemcsak Konstantinápoly irányába volt nyitott. Bogdán 1569 októberében titokban hűséget fogadott a lengyel királynak, amit okiratba is foglaltak. Az okmányok aláírását előkészítő tárgyalásokra 1569. február 6–18. között Lwówban kerülhetett sor. Legalábbis erre enged következtetni az a lista, amely a Lwówban tartózkodó moldvai követség ellátásához szükséges termékeket (élelmiszerek, tűzifa stb.) és azok árát sorolja fel.⁴³

A hűségesküben részletesen meghatározták a két ország viszonyrendszerét, a határok sérthetlenségét, a malomjogokat, vagy éppenséggel a tolvajok kiadatását. A legérdekesebb mégis a dokumentum első fejezete, amelyben Bogdán elismerte maga felett a lengyel uralkodó főségét. A behódolást deklaráló rész így szól:

„Én, Bogdan Alexandrides, Moldva és Havasalföld vajdája minden előkelőmmel és előbb említett földjeim bármely más alattvaló lakóival együtt a Mindenható Istenre és az összes szentre esküszöm, s ígérem, hogy a felséges és igen hatalmas fejedelemmel és úrral, Zsigmond Ágost úrral, Lengyelország királyával, Litvánia főhercegével s igen kegyelmes védnökével és urával, valamint a szent királyi felség Lengyelország királyutódaival s a híres Lengyel Királyság és az ezen királysághoz tartozó valamennyi tartomány összes lakójával kötött békét és örök szövetséget minden rokonommal és alattvalómmal egyetemben meg fogom tartani, neki és országának mindenkor hűséget is, tiszteletet, engedelmességet és mindenfajta szívességet fogok tanúsítani, s mindazokat a dolgokat, amelyek a jó, hűséges és engedelmes alattvalónak osztályrészül jutnak, buzgón teljesíteni fogom. Ezenkívül fogadom, hogy mindazokkal [ti. feladatokkal], amelyekkel egyrészt Őfelsége és utódai, másrészt a Lengyel Királyság szenátorai és tanácsosai is megbíztak és felruháznak, valamennyi utódommal és alattvalómmal egyetemben szorgalmasan el fogom végezni, és végre fogom hajtani.”⁴⁴

Az idézett szövegből világosan kiolvashatók Bogdán vajda rövid és hosszú távú politikai elképzelései. Ezek közé tartozott a dinasztiaalapítás, valamint az, hogy Moldvát a lengyel korona égisze alatt biztosítsa családja számára. Mivel még nem volt házas, a hűségesküért cserébe lengyel feleséget kérhetett magának. Ez előnyös lett volna mindkét fél számára. A lengyeleknek azért, mert magukhoz köthették a moldvai uralkodót, Bogdán

⁴¹ Enciclopedia 1978. 42. o.

⁴² *Bogdan* 1909. 154. o.

⁴³ *Corfus* 1979. 310–311. o.

⁴⁴ „Ego Bohdanus Alexandrides terrarum Moldaviae et Valachiae Palatinus una cum omnibus meis proceribus, ac aliis quibusvis subtitis terrarumque mearum praefatarum incolis iuro Deo Optimo Maximo et Sanctis omnibus, polliceorque, me una cum fratribus et omnibus subditis meis pacem, et foedus perpetuum cum serenissimo ac potentissimo principe et domino, domino Sigismundo Augusto Rege Poloniae, magni duce Litwaniae, et domino ac patrono suo clementissimo, cumque suae sacrae Maiestatis Regiae successoribus Poloniae Regibus, ac omnibus incltyi Regni Poloniae et omnium provinciarum ad hoc idem Regnum pertinentium incolis servaturum, fidem quoque, honorem, obedientiam et omne genus officiorum eidem et suo Regno semper exhibiturum, ac ea omnia, quae boni, fidelis et obedientis vasalli partium sunt, diligentiae praestaturum. Promitto insuper, me cum omnibus meis successoribus atque subditis illa omnia, quaecunque mihi a sua Maiestate et successoribus eiusdem, tum etiam a Senatoribus et Consiliariis Regni Poloniae mandabatur et iniungentur, studiose adimpleturum et executurum.” *Theiner* 1861. 742. o.

vajdának pedig azért, mert így esélye nyílt volna arra, hogy lengyel nemessé váljon. A másik hosszú távú politikai koncepció – Moldva és Havasalföld egy uralkodó alatti egyesítése – a lengyel főség elismerése, szintén nem volt új keletű gondolat. A három oszmán vazallus állam (Erdély, Moldva és Havasalföld) egyesítésének Moldva általi gondolatát ismereteink szerint elsőként Heraklides vajda vetette fel, így a fiatal uralkodó voltaképpen csak „leporolta” apja ellenlábasának ötletét.⁴⁵

Az elképzelés írásba foglalása ugyanakkor felvet egy érdekes kérdést. Mivel az Oszmán Birodalom valószínűleg semmilyen körülmények között sem engedélyezte volna, hogy a három alávetett államai közül bármelyik a másik kettőt magába olvassza, a moldvai politikai vezetésnek azt kellett gondolni, hogy az oszmánok annyira megroppantak Szulejmán halála óta, hogy a lengyel–litván állam katonai úton képes kiűzni a törököket Délkelet-Európából. Másképpen nem is értelmezhető Moldva hozzáállása a lengyelek politikájához. Ha pedig azt gondolnánk, hogy ez csak egy túlságosan optimista hozzáállás volt a bojárok és a régenstanács részéről, érdemes megvizsgálni a havasalföldi uralkodó álláspontját is. Pár évvel korábban még mereven ellenálltak bármiféle moldvai terjeszkedésnek, de a moldvai bojárok után a havasalföldi előkelők is hűséget fogadtak Bogdán vajdának és a lengyeleknek.⁴⁶ A behódolás tényét természetesen mindkét fél titkolta, hiszen ha kitudódott volna, a törökök részéről azonnal ellenlépésekre lehetett volna számítani, mivel mind vazallusuk hűtlenkedését, mind a két vajdaság egyesítését provokációnak tartották.

A fent vázolt terveket azonban a törökök kiűzése nélkül aligha lehetett volna megvalósítani. Sokatmondó, hogy olyan hiteles iratot, amely a háborúra vonatkozna, nem találtunk. Véleményünk szerint a lengyel politikai vezetők semmilyen elképzeléssel nem rendelkeztek egy törökellenes háborúhoz, híján voltak azoknak az erőforrásoknak, amelyekkel esélyük lett volna legyőzni a Szokollu Mehmed által vaskézzel irányított birodalmi haderőt. A lengyel diplomácia pedig nagyon kétes szerencsejátékba kezdett: miközben maga mellé gyűjtötte az oszmán igát lerázni készülő vajdaságokat, szövetségre lépett a „török császárral” a közös ellenség, IV. (Rettegett) Iván cár ellen. Azt gondoljuk tehát, hogy Varsó azért próbálkozhatott meg ezzel a kettős játékkal, mert nem tulajdonított nagy jelentőséget egy olyan uralkodónak, aki még el sem érte a felnőtté váláshoz szükséges életkort, másrészt bízott benne, hogy a nagyvezír nem értesül a moldvai és havasalföldi hűtlenkedésről, s így nem változik meg a két ország kapcsolata. Harmadrészt a közös ellenség elleni háború lehetőséget teremthet a lengyeleknek, hogy tárgyalásos úton meggyőzhessék az oszmánokat Moldva státusának újragondolásáról.

Roxanda és a moldvai vezetés arra törekedett, hogy Konstantinápoly semmit se érzékeljen az eseményekből, másrészt kiaknázták a behódolásból adódó lehetőségeket. Ennek egyik bizonyítéka lehet a havasalföldi belpolitika befolyásolásának eshetősége. Miután az addig uralkodó Pétert elmozdították és minden családtagjával a birodalom belsejébe „internálták,”⁴⁷ az új vajda az Aleppóban élő Sándor lett. Adam Franchi szavai szerint

⁴⁵ *Sommer* 1987. 9. o.

⁴⁶ *Hurmuzaki* 1891. 591. o.

⁴⁷ I. Péter (1559–1568) havasalföldi vajda, aki apját követte a trónon, de fiatal kora miatt az anyja, Chiajna látta el a régensi feladatokat. 1568-ban, a megváltozó belpolitikai helyzet következtében Aleppóba deportálták egész családjával együtt. A vajda, mérgezés következtében, még Konyában meghalt. A döntésben – eddigi

„17-én minden részről megerősítették, hogy Alexandru lett Havasalföld új vajdája, de jelenleg a nép nem fogadja el; egy szpáhi csapatot bíztak meg, hogy legyen a segítségére.”⁴⁸ Persze arra nem találtunk bizonyítékot, hogy azért álltak ellen az oszmánok új jelöltjének, mert a bojárok hűségesebbek lettek volna Bogdánhoz, mint a szultánhoz, de nem zárhatjuk ki annak a lehetőségét, hogy ez is szerepet játszott a kezdeti ellenállásban. Ez az időszak Moldva számára pozitív mérleget mutatott. Havasalföld élén olyan uralkodó állt, aki nem tudta biztosítani kellőképpen a hátszágát,⁴⁹ másrészt II. (Szapolyai) János Zsigmond halálával Erdélyben egymásnak feszült a két legerősebb politikai csoportosulás, az egyik Báthori István, a másik Bekes Gáspár körül csoportosult, így kevésbé tudtak ártani.⁵⁰

A moldvai konfliktus kezdete

Miután Roxanda meghalt, az időközben nagykorúvá vált Bogdán vajda átvette az ország irányítását. Ahogy hozzálátott a napi ügyek rendezéséhez, úgy erősödött Iaşiban a lengyel orientáció. Már 1571. január 18-án egy névtelen forrás arról értesítette a spanyol uralkodót, hogy „...a moldvai uralkodó eltökélte, hogy nemcsak nem küldi be a töröknek a szokásos adót, de hasonlóképpen felhagy az engedelmességgel...” és arra készül, hogy fegyveres ellenállást szervez.⁵¹ Moldva katolikus uralkodója azonban egyelőre kerülte a nyílt összetűzést az Oszmán Birodalommal. Decemberben ezt követően megírta Bécsbe, hogy „minden részről összeszedte az embereket, és jelezte felém, hogy a török ellen lázad.”⁵² Mi vehette rá az ifjú vajdát, hogy fegyverrel forduljon Szelim szultán ellen? Minden bizonnyal több tényező játszott szerepet a döntésben. Az egyik valószínűleg a lepantói ütközet végkimenetele volt, amelynek stratégiai jelentőségét jócskán túlértékelték a kortársak. Ráadásul nem is ez volt az első vereség: az oszmánok 1570-ben Asztrahán alatt is kudarcot vallottak.⁵³ Ez a csatavesztés minden bizonnyal nagy hatást gyakorolt a moldvai renegátokra, hiszen az ostromra küldött segélyhadak saját szemükkel láthatták, hogy miként győzik le a nagyvezír és Kászim pasa erőit a városvédők. Másrészt

---

ismereteink szerint – szerepet játszott, hogy elvesztették konstantinápolyi segítőiket, illetve a család mérhetetlen gazdagságát.

⁴⁸ „Alli 17. del corrente parti da questa citta Alessandro creato di nouo per Vaivoda de la Valachia; e si presente che i popoli no lo volono, quali si osteranno di accetario nel governo; de qui vogliono mandare un buluc di Spahi suo soccorso.” *Hurmuzaki* 1891. 584. o.

⁴⁹ II. Sándor (1568–1574). Az újonnan kinevezett vajda nehézségekbe ütközött, amikor hatalmát akarta megszilárdítani, mivel a bojárok nem fogadták el uralkodójuknak, és folyamatosan lázadtak az új vezetőjük ellen. Ezért a belső rend megszilárdítása sok időt és energiát igényelt Sándortól.

⁵⁰ II. (Szapolyai) János halála után két csoport próbálta megszerezni a hatalmat: az egyiket az unitárius Bekes Gáspár, János egykori bizalmasa vezette, a másikat a Báthori-fivérek, közülük is Báthori István emelkedett ki. Az új uralkodó ugyan Báthori lett, de Bekes folyamatosan aláásta a hatalmát, és arra készült, hogy megbuktassa. Ez megakadályozta abban Báthorit, hogy a megnövekvő moldvai befolyást megtörje vagy megfékezze, amely mindvégig az erdélyi doktrína részét képezte Moldvával és Havasalfölddel szemben. Mivel Erdély és a fejedelmek magukat mindvégig Moldva és Havasalföld elé sorolták, mindent megtettek, hogy a Portán keresztül növelni tudják befolyásukat a két vajdaság felett, hol több, hol kevesebb sikerrel. *Szilágyi* 1859.

⁵¹ „S'intende ch' il Principe di Valachia è risoluto non solamente di non dar lo tributo solito al Turco, ma anco levar la obediencia...” *Ciorănescu* 1940. 52. o.

⁵² „...ma che faceva gente per ogni parte, et si tiene per firmo che si sia rebellato al Turco...” *Ciorănescu* 1940. 54. o.

⁵³ A témához kapcsolódó magyar irodalom: *Vásáry* 2007. és *Vásáry* 2015.

nem tudta tovább titkolni lengyelbarátságát a Porta előtt, mint ahogy azt sem, hogy szultáni engedély nélkül kért feleséget a lengyelektől.

Bogdán korábban azzal próbálta megnyugtatni a Portát, hogy csak saját országa biztonsága érdekében tartja fenn és színleli jószomszédi viszonyt a lengyelekkel. Az oszmán vezetők bizonyítékot szereztek az árulásról, legalábbis erre enged következtetni egy, 1572. január 1-jén íródott levél. Ebben Báthori István II. Miksa császárt tájékoztatta a moldvai fejleményekről: „Az a hír járta, hogy a moldvai [ti. Bogdán], aki bár azelőtt is állítólag színlelésből meghitt és baráti viszonyt ápolt a lengyelekkel, gyanúba keveredett és egyúttal a török császár méltatlankodását váltotta ki.”⁵⁴ Erdély uralkodója mindezt Havasalföld kincstárnokától tudta meg, aki arról értesítette, hogy a szultán megbízta Sándor vajdát, hogy űzze el Bogdánt és készítse elő az országot egy rodoszi renegátnak, egy bizonyos Jánosnak, akit a törökök új uralkodónak szemeltek ki. Céljuk elérése érdekében a havasalföldiek mellett az oszmánok is mozgósították néhány szandzsák haderejét. Báthoritól követe által azt kérte a vajda, hogy biztosítsa Havasalföldet, amíg távol van. A havasalföldi csapatok, egyesülve a török segélyhadakkal, 1572 februárjában sikeresen verték ki Bogdánt, aki már azelőtt Lengyelország felé menekült teljes rokonságával, hogy a támadók elérték volna országa határait. János 1572. február 15-én átvette Moldva irányítását. Az események ezt követően felgyorsultak. Varsóban a minden évben összeülő általános szejmben is megtárgyalták a moldvai helyzetet. Január végén érkezett meg a híre, hogy háromszáz janicsár vonult be Havasalföldre, akiknek a feladata Moldva biztosítása és János helyzetének stabilizálása volt.⁵⁵ A szejm érdeklődése nem meglepő, hiszen Bogdán befogadásával a lengyelek megsértették a békeokmány azon kitételét, mely szerint minden lázadót ki kell szolgálatni, aki a másik országába menekül.

A kialakult válságért egyértelműen a tapasztalatlan Bogdánt terheli a felelősség, ugyanakkor a hatalomból való eltávolítása túlmutat a hűtlenség vétkén. Asztrahány sikertelen ostromát, majd a lepantói csatát követően megingott az Oszmán Birodalom erejébe vetett hit. A csorbát Szokollu Mehmed a lehető leghamarabb ki akarta köszörölni, amire jobb lehetőséget keresve sem találhatott volna, mint Moldva és a Lengyel–Litván Köztársaság megregulázása. Ezzel együtt komoly politikai haszonnal kecsegtetett a lengyelek defenzívába kényszerítése és kiszorítása Délkelet-Európa politikai életéből, hiszen a törökök egy számukra előnyös alkuval elérhették, hogy a reszpublika többet ne avatkozzon be a moldvai ügyekbe.

Nem egyértelmű, hogy amikor Bogdán és köre Lengyelország felé vették útjukat, a szultán haragja előtt menekültek-e vagy akciójuk egy tervezett, titkos utazás volt-e. Ami biztos, hogy az 1569-es hűségesküben foglalt házassági tervet igyekezett érvényre juttatni. Az országából elűzött vajda úgy gondolhatta, hogy ha sikerül egy előkelő, nemesi családból származó lengyel nőt feleségül vennie, az mindenképp növelné befolyását és támogatókat szerezhetne hatalma visszaszerzéséhez. A gyakorlat nem volt ismeretlen a családjában. Apja, az egykori Sándor lányainak szintén lengyel férjet keresett, minden bizonnyal saját pozícióinak erősítése érdekében. Ennek ellenére teljesen érthető, miért

⁵⁴ „Quamvis enim et antea ob familiaritatem et amiciciam, quam cum Polonis Moldavus colere dicebatur, in suspicionem ac simul indignationem Imperatoris Turcarum incurrisse fama ferebatur.” *Hurmuzaki* 1891. 613. o.

⁵⁵ *Hurmuzaki* 1891. 614. o.

nem támogatta Bogdán házassági tervét a Porta, és miért nem támogatta, hogy nővérei lengyel nemesekhez menjenek nőül. Véleményünk szerint Konstantinápolyban úgy látták, hogy az anyai ágon születő gyermekek semmilyen törvényes jogot nem formálhattak a vajdai címre, hiszen megszületésük pillanatában lengyel nemesnek számítottak. A Bogdán és egy lengyel nemesi család lánya frigyéből származó fiúgyermek már az atyai örökség révén magának követelhetne volna a vajdai címet (nagyon elképzelhető, hogy egy ilyen esetben Bogdánt nemesítették volna), ami szembement az addig alkalmazott politikai közmegegyezéssel, miszerint a moldvai uralkodó csak a padisah akaratából foglalhatta el trónját. A vajda házassági terve tehát egyszerre jelentett bel- és külpolitikai veszélyeket az Oszmán Birodalomra és Moldvára nézve, ahogy ezt Bogdán esetében is látjuk. Elhatározásában megerősíthették a sógorai, de erre az általunk ismert források nem adnak választ, és kutatásunk jelenlegi állásában arra se tudunk választ adni, hogy a sógorok mennyire voltak befolyásosak a respublikában.

Az viszont kizárható, hogy a lengyel nemesek egy része azért támogatta Bogdánt, hogy háborút provokáljanak a muszlim nagyhatalommal. Ezt az érintettek már csak azért sem akarhatták, mivel a respublika komoly belpolitikai krízist élt át akkoriban. Zsigmond Ágost király ugyanis súlyos betegségben szenvedett. Az ország nagyurai hatalmuk további növelésében voltak érdekeltek, míg a litvánok a lublini unióval elvesztett befolyásuk visszaszerzéséért küzdöttek.

Miután megszerezte a lengyel király hozzájárulását a házassághoz, Bogdán vajda elindult Lwówba, hogy összeházasodjon „egy nővel, aki rokoni engedéllyel tartózkodott a Ruszban.”⁵⁶ A kiszemelt lengyel mátká Valenty Dembiński főkancellár lánya volt. Ennek hírét még az elindulás előtt nagy öröm fogadhatta Iaşiban, hiszen a házassággal Bogdán az államigazgatás második legfontosabb személyével került volna rokoni kapcsolatba. A lengyel királyi udvarral való közvetlen összeköttetés pedig bármikor Moldva hasznára válhatott. Az eljegyzést már 1571 tavaszán felvethették Zsigmond Ágost királynak. Legalábbis erre enged következtetni Cyrus apát birodalmi követ Krakkóból március 28-án a császári udvarnak szóló jelentése, miszerint a moldvai vajda követét a lengyel király titkos kihallgatáson fogadta. Annak tartalmáról és az ott elhangzottakról nem tudott érdemi információt közölni.⁵⁷ A következő hónapokban semmi érdemlegeset nem írt a lengyel–moldvai kapcsolatokról, egészen szeptemberig, amikor a következőképpen fogalmazott: „Itt van a moldvai vajda úr követe is, hogy fejedelme és a főkancellár, Valenty Dembiński, lánya között házasságot hozzon létre.”⁵⁸ A két fiatal tervezett egybekelése kisebbfajta botrányt okozott, hiszen Dembiński már odaígérte lánya kezét egy özvegy nemesnek. Nagy valószínűséggel állítható, hogy a feleségét elvesztő főúr vagy maga Krzysztof Zborowski, egy befolyásos lengyel nemesi család gyermeke, vagy valamelyik rokona volt. Bár a kiköszarazott személy kilétét a források nem fedik fel, annyi bizonyos, hogy az érintett nem-

⁵⁶ „...la muger que con licencia del avía tomada en Rusia.” *Ciorănescu* 1940. 54. o.

⁵⁷ „Pridie vero eius diei auditus fuit et palatini Moldaviae nuntius, qui quadriduo ante advenerat...” *Veress* 1929. 297. o.

⁵⁸ „Adest etiam hic domini palatini Walachiae nuntius, conciliandi matrimonii causa inter suum principem et cancellarii magni, Valentini Dembinskii filiam.” *Veress* 1929. 304. o.

tetszését fejezte ki „Olbracht Łaski⁵⁹ úr mesterkedéseivel kapcsolatban.”⁶⁰ Ezzel a királyi udvar (az utolsó Jagelló uralkodó ekkor már olyan beteg volt, hogy valószínűleg nem vett részt a titkos tervek kidolgozásában) is deklarálta álláspontját. Sokatmondó ugyanakkor, hogy a moldvai vezetők között is sokan elleneztek a menyegzőt, mivel félték a törökök bosszújától.⁶¹

Februárban arról értesültek Varsóban, hogy Bogdán alig kelt át a Dnyeszteren (ennek pontos dátumáról nincs tudomásunk), Krzysztof Zborowski megtámadta, megsebesítette, majd foglyul ejtette. A vajdát mindaddig rabságban tartotta a főúr, amíg az nem fizetett váltságdíj gyanánt tizenkétezer tallért, és megígérte, hogy még tizenhárom ezret ad fogva tartója sógorának.⁶² Bogdán kiszabadulása után értesült országa elvesztéséről. Ennek tudatában végül úgy döntött, hogy a királyi udvarban meglévő kapcsolatait kamatoztatva fegyveres segítséget szerez Krakkóból.⁶³ További reménnyel kecsegtetett, hogy az uralkodó mellett szolgálatot teljesítő tisztségviselők mellett jelentős volt a helyi potentátok (például a vajdák) támogatása is, akik politikai céljaik elérése érdekében sorakoztak fel a letett vajda mellé, aki talán le is fizette őket, bár erről egyelőre nem rendelkezünk forrásokkal. Közülük is az egyik legfontosabb személy Olbracht Łaski volt, aki már korábban is megpróbálta kiszakítani Moldvát az Oszmán Birodalomból. Nagyon fontos pártfogónak számított még Konstanty Wasyl Ostrogski, aki az egyik leghatalmasabb ortodox mágnásként, Ruthenia uraként jelentős szerepet játszott a lengyel belpolitikai életben és vallási hovatartozása miatt igen jó kapcsolatokat ápolt Moldva bojárjaival. A leváltott uralkodó katolikus hite miatt nehezen tudta maga mellé állítani az országa előkelőit, ugyanakkor Ostrogski támogatása révén a moldvaiak biztosítékot láthattak hitük megvédésére (ez a Heraklidész-féle „evangélikus affér” után fontos lehetett a szemükben). Összeköttetésben állt a litvánokkal is, akiknek a segítsége a Moldva ellen készülő hadjáráthoz tűnt elengedhetetlenül fontosnak.

Az elűzött vajda támogatói tisztában voltak vele, hogy a lengyel–litván állam döntéshozói túlságosan megosztottak Bogdán támogatásának kérdésében, ezért titkos diplomáciai csatornákon keresztül megpróbálták rábeszélni a német-római császárt a moldvai uralkodó támogatására. Cyrus apát titkos, négyszemközti tárgyalásán Ostrogski hercegnek elmondta: azon igyekszik, hogy az országából elmenekült ifjú hűséget fogadjon Miksa császárnak.⁶⁴ A mágnás azzal érvelt a császári követnek, hogy Moldva keresztény befolyás alá kerülése a Habsburgok érdekeit is szolgálná, hiszen mégiscsak egy jelentős államról van szó, nem is beszélve arról, hogy most mindezt pénz és vér nélkül lehetne megszerezni.⁶⁵ Kérdéses, hogy a követ levelét olvasva a császári udvart magával ragad-

⁵⁹ Befolyásos lengyel főúr, aki azon dolgozott, hogy a lengyelek kiterjessék hatalmukat Moldvára. Az 1575. évi királyválasztáson a Habsburgok mellé állt, majd Báthori István egyik leghangosabb ellenzője lett.

⁶⁰ A forrás ugyan nem közöl részleteket arról, hogy miként sikerült elérni a lengyel főúr és a Dembiński lánya közötti frigyet, de kétséget kizáróan minden követ megmozgatott, hogy ez ne sikerüljön. „de domini Alberti a Lasko machinationibus” Veress 1929. 297. o.

⁶¹ Ciorănescu 1940. 57. o.

⁶² Ciorănescu 1940. 54. o.

⁶³ Ciorănescu 1940. 55. o.

⁶⁴ „...brevi effecturum, ut dictus Walachiae palatinus, se se totum dedat et penitus subiiciat clientelae Vestrae Sacrae Maiestati Caeasarae.” Uo.

⁶⁵ „Non neglendam esse istiusmodi occasionem acquirendae, sine sumptu et sanguine, tantae provinciae asserens.” Uo.

ta-e az optimizmus, hiszen Miksának éppen a hatvanas években kellett megtapasztalnia, hogy egy Oszmán Birodalommal folytatott háború mennyire kétes kimenetelű vállalkozás, még akkor is, ha a muszlim impérium éppen válságban van. Másrészt az 1568. évi drinápolyi békével egy hosszútávra szóló megállapodást sikerült tető alá hoznia, ami viszonylagos nyugalmat teremtett az ellenfelek között. Nagyon is kétséges tehát, hogy a császárnak megérte volna nyíltan háborúba keverednie a szultánnal a Moldva feletti befolyás megszerzéséért. Ostrogski is érezhette, hogy Bécsben nem talált megértő fülekre felvetése, ezért nem sokkal később a Cyrusszal történt újabb egyeztetése után már azt javasolta, hogy tartsák titokban a császárnak szóló hűségesküt, ugyanis ha kitudódik, az újabb konfliktusokat fog szülni az oszmánokkal.⁶⁶

Bogdán visszatér

Időközben a törökök is hozzáláttak moldvai uralmuk biztosításához. Miután Rodoszról megérkezett Drinápolyba a kijelölt utód, 500 janicsárt és 300 szpáhit adtak mellé, akiknek az volt a feladata, hogy letörjék az ellenállást. Megparancsolták a havasalföldi vajdának, a tatároknak és a Moldvát körülvevő szandzsákoknak, hogy helyezték harckészültségbe katonáikat, ha a lengyelek esetleg megtámadnák a vajdaságot.⁶⁷ János először arra törekedett, hogy megszilárdítsa helyzetét a Portán. Ebből a célból Szokollu Mehmed nagyvezírnek kétszázezer, míg a főudvarmesternek és az elöljáróknak húszezer dukátot ígért meg. A bonyolult szituációt tovább nehezítette, hogy ekkor már nemcsak Bogdán és köre veszélyeztette „Örmény”⁶⁸ János hatalmát. Havasalföld akkori vajdája, II. Sándor, aki a Dracul család tagja volt, fivérét, Pétert tette meg a Moldvát megszálló had fővezérének, amely megszállta Moldvát és kapcsolatba lépett portai támogatóival, akiket arra próbált meg rávenni, hogy Szelim változtassa meg döntését és a rodoszi renegát helyett Pétert nevezze ki Moldva első számú vezetőjének. A terve az volt, hogy a két államot a család kezében összpontosítsa. A próbálkozás hiábavalónak bizonyult, mert a birodalmi érdekek és János vajda ígéretei az újdonsült vajda pártjára állították az oszmán tisztviselőket, amit Karl Rym, a Német-római Birodalom követe is megerősített.⁶⁹

A törökök a katonai biztosítás mellett nagy gondot fordítottak a diplomáciai nyomásgyakorlásra is. A szultán már egy 1572. januári levelében arra hívta fel Zsigmond Ágost figyelmét, hogy fenn kell tartani a két hatalom között a nyugalmat és a békét. Bogdán szereplését e tekintetben károsnak tartotta, mivel a lengyel kancellár lányával kötendő frigyről nem értesítette a Portát, és nyílt provokációnak vélte azt is, hogy Łaski katonai egységekkel vonult fel a moldvai–lengyel határra. Megírta továbbá, hogy a Moldvába nyomuló csapatok, amelyek a szomszédos szandzsákokból érkeztek, lengyeleket fogtak el.⁷⁰ Ezt a hivatalos lengyel politika ugyan mindvégig tagadta, de elképzelhető, hogy a vajdát pártfogásukba vevő, főként kis-lengyelországi és litván főurak az udvar beleegyezésével és támogatásával katonákat és tanácsosokat küldtek Iaşiba. Egy ugyanazon napon

⁶⁶ Veress 1929. 299. o.

⁶⁷ Hurmuzaki 1891. 615. o.

⁶⁸ Nevét a származásáról kapta. Rodoszon, mielőtt vajdának nevezték volna ki, Rodoszon kereskedőként dolgozott.

⁶⁹ Hurmuzaki 1891. 615. o.

⁷⁰ Corfus 1979. 318. o.

kelt, Szokollu Mehmed nagyvezírnek a lengyel királyhoz intézett levelében a lengyeleket hibáztatta a kialakult helyzetért, és felszólította Krakót, hogy tegyenek meg mindent a két ország közötti béke visszaállítására. A vajda leváltását és az állam katonai úton való megszállását szerinte az váltotta ki, hogy Bogdán nem akarta a békét fenntartani, s szultáni hozzájárulás nélkül folyamatosan a saját szándékát igyekezett érvényre juttatni, majd amikor látta, hogy a törökök nem támogatják, lengyel főurakat keresett meg. Ez utóbbiak még mindig támogatják, sőt a szökevény közvetlen környezetében tartózkodnak. A lengyel tanácsadók között minden bizonnyal ott volt Łaski is, de erre nem találtunk bizonyítékot. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a trónfosztott fiatallembert segíthették lengyel rokonai, hiszen egyik nővérének férje egy bizonyos Panoński volt, aki valóban menedéket adott neki, miután kiszabadult Zborowski fogáságából.⁷¹

Az oszmán vezetés próbálta rávenni a lengyel királyt és környezetét, hogy a megkötött béke értelmében szolgáltatassa ki Bogdánt és fivéreit. Hogy nyomtatékot adjanak követelésüknek, mozgósították a tatárokat: parancsba adták, hogy néhány török egységgel együtt vonuljanak Magyarország és a vajdaságok irányába, útközben pedig fogjanak el annyi embert, amennyit csak tudnak, legyen barát vagy ellenség, és küldjék el gályarabnak őket a flottához.⁷² Rym úgy értesült, hogy azok a moldvaiak, akik Bogdán bukását követően Lengyelországba menekültek, csatlakozni kívántak a királyi sereghez, hogy ők is harcolhassanak a feljükk tartó tatárok ellen.⁷³ Február hatodikán már csak tíznapi járóföldre voltak a Dnyesztertől, a határt jelentő folyótól.⁷⁴ Bár a krími tatárok vélhetően nagy pusztítást vittek végbe, a lengyel politikai vezetés terveit mégsem tudták megváltoztatni. Ennek következtében 1572. március elején egy csausz érkezett Krakóba, hogy tárgyaljon a királlyal. A lengyelek azt remélték, hogy a tatárok pusztításáról esik majd szó, ezzel szemben a török megbízott – minden bizonnyal Turgut csausz, aki ebben az időben az Oszmán Birodalom kelet-európai „felelőse” volt – inkább a moldvai fejleményekről kívánt beszélni, és felhánytorgatta, hogy sok lengyel küzdött Bogdán seregében.⁷⁵

Az egész ügy nagy politikai vihart kavart országszerte, és a márciusi országgyűlésen be is került a megvitatandó témák közé. A szokásos módon bíraskodással és szentmisével kezdődő szejmben a jelenlévők legfőképpen arról tanácskoztak, hogy a moldvai helyzet valóban okot szolgáltat-e a szultánnak egy újabb háború kirobbantására. A lengyel nemesek egy része elismerte, hogy „e föld vajdája sokkal inkább keresztény, mint a törökök adófizetője,”⁷⁶ de ekkorra már eltávoztak azok a szenátorok, akikkel egy esetleges katonai beavatkozásról lehetett volna tárgyalni, vagyis akiknek valódi befolyásuk volt az ügyek menetére.

A politikai helyzet március-áprilusra megváltozott. A Portán elterjedt a hír, hogy komoly keresztény összefogás készül. Esteban Lopez de Avila, aki tizenhárom évig raboskodott Konstantinápolyban, jelezte a spanyol királyi udvarnak: a szultán tanácsosai attól tartanak, hogy Iván cár, Zsigmond Ágost király és Bogdán vajda tizenötezer lovast

⁷¹ Hurmuzaki 1891. 619. o.

⁷² Ciorănescu 1940. 54. o.

⁷³ Hurmuzaki 1891. 614. o.

⁷⁴ Ciorănescu 1940. 54. o.

⁷⁵ „...et che si lamentava ancora col Re perchè molti Polacchi havessero servito contra di lui sopra l' armata christiana.” Ciorănescu 1940. 55. o.

⁷⁶ „Vaivoda de aquella tierra y tributario del Turco, mas christiano.” Ciorănescu 1940. 55. o.